

ТЕМПОРАЛЬНІ КОНКРЕТИЗАТОРИ В ПУБЛІЦИСТИЧНИХ ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕКСТАХ

У статті зроблено спробу уніфікації термінологічного апарату на позначення мовних засобів із некатегоріальною темпоральною семантикою, а також виявлено особливості функціонування досліджуваного мовного явища в текстах публіцистичного й інформаційного стилів.

У тексті часові відношення передаються не лише дієслівними формами, що мають граматичну категорію часу. Для уточнення темпоральних меж події чи фіксації її на часовій осі використовуються мовні засоби, у яких темпоральна семантика не має категоріального вираження. Таку семантику в тексті можуть передавати як окремі лексеми, так і прийменниково-іменникові комплекси. Особливостям семантики й функціонування цих мовних засобів присвячені роботи О.Бондаря [1], О.Бондарка [8], І.Вихованця [2], Л.Вишні [3], М.Всеволодової [4], З.Іваненко [5], Р.Куцової [6], В.Позанської [7] та ін. Складність у дослідженні цього мовного явища полягає в тому, що передавати некатегоріальну темпоральну семантику можуть одиниці, які належать до різних граматичних рівнів мови, зокрема лексика й синтаксис. Адекватне дослідження різнорівневих мовних одиниць, об'єднаних спільним значенням, можливе в межах функціональної граматики.

У мовознавстві немає усталеної термінології для позначення мовних одиниць з некатегоріальною темпоральною семантикою. Ці мовні засоби називають прийменниково-іменниковими конструкціями (І.Вихованець [2], Л.Вишня [3], З.Іваненко [5], Р.Куцова [6], В.Позанська [7]), лексичними обставинними конкретизаторами темпоральних відношень (О.Бондар [1], О.Бондарко [8]) або іменними темпоральними групами (М.Всеволодова [4], В.Чекаліна [9]). До того ж особливості функціонування цієї семантичної групи мовних одиниць вивчалось переважно на матеріалі текстів художнього стилю, специфіка вживання їх у публіцистичних й інформаційних текстах не була предметом спеціальних досліджень.

Недостатність відомостей щодо функціональних особливостей мовних одиниць з некатегоріальною темпоральною семантикою й необхідність уніфікації термінологічного апарату зумовлюють актуальність теми статті. Ми зробимо спробу на основі праць попередників виробити єдиний термін для позначення мовних одиниць з некатегоріальною темпоральною семантикою, запропонувавши власне тлумачення досліджуваного мовного явища, а також простежимо особливості їх вживання в текстах публіцистичного й інформаційного стилів.

мовних одиниць з некатегоріальною темпоральною семантикою дозволив виявити невідповідність між власне терміном і суттю позначуваного мовного явища. Термін „прийменниково-іменні конструкції” вказує передусім на структурні особливості мовних одиниць, що позначають часові відношення. Названий критерій не є визначальним, бо мовні одиниці в даному випадку об’єднуються передусім за спільною семантичною ознакою - здатні виражати варіанти темпоральних значень. За семантикою терміна „лексичні обставинні конкретизатори темпоральних відношень”, запропонованого О.Бондарком, акцент робиться передусім на лексичному вираженні темпоральності, на другий план відходить функціональна природа цього явища. Термін „іменні темпоральні групи” на перший план виводить частиномовні характеристики темпоральних засобів й об’єднання їх у тематичні групи. Запропонований термін також не відбиває функціональної специфіки явища, тому що не лише іменні частини мови входять до складу⁷ цієї семантичної групи. Оскільки засоби вираження темпоральності, часове значення яких не є категоріальним, автори об’єднують в окрему групу на семантичній основі й для їх аналізу важливими є функціональні особливості цих мовних одиниць, то, на нашу думку, більш адекватно їх буде називати темпоральними конкретизаторами.

Темпоральні конкретизатори, що функціонують у текстах публіцистичного й інформаційного стилів, за структурою можна поділити на дві групи: а) власне лексичні (прості темпоральні конкретизатори, що являють собою слово чи прийменниково-іменникове сполучення: *сьогодні, восени, до вечора, за тиждень, у лютому* і под.; редугілексивні темпоральні конкретизатори, утворені повторюванням одного й того ж слова або синонімічних слів: *рано-вранці, давним-давно* тощо); б) лексико-синтаксичні (складні темпоральні конкретизатори, що являють собою різні види словосполучень, здатних виражати часові відношення: *16 листопада 1924 року, останнім часом, у найближчому майбутньому* тощо).

Прості й редулексивні конкретизатори розглядаємо як лексичний засіб вираження темпоральності, складні зараховуємо до лексико- синтаксичного рівня.

Аналіз текстів публіцистичного й інформаційного стилів дозволив виявити такі особливості функціонування темпоральних конкретизаторів.

В інформаційних текстах, які подають оперативну інформацію, темпоральні конкретизатори іноді починають виконувати композиційну функцію. У цьому випадку темпоральні конкретизатори допомагають структурувати інформацію, фіксуючи події у часі: (1) *Як розповіла „УМ” лікар-епідеміолог Одеської обласної епідеміологічної станції Алла Побоженська, 7 лютого люди почали звертатись до лікарів, зі скаргами на високу температуру, діарею та слабкість, а **через тиждень** медики вже проводили подвірні обходи, щоб виявити всіх хворих на дизентерію. За словами фахівця, ситуація в Раухівці досі залишається неблагополучною: **сьогодні** в*

< фе кці иному відділенні центральної районної лікарні міста Березівка спитається більше трьох десятків хворих на гостру бактеріальну изентерію (УМ. - 22.02.2006. - С.3); (2) Взагалі рівень розвинутої хспільства визначається насамперед ставленням до старих. І треба казати, що на теренах нашої країни повага до старших культивувалася **спрадавна**. Археологічні розкопки, легенди її перекази свідчать, що вже при родовому устрої найвищим й найавторитетнішим органом управління була рада старійшин, яка приймала кардинально важливі рішення з життя общини, обирала князя і при потребі так само скидала його. **Згодом**, коли князі узурпували владу й перестали служити громаді, дбаючи передусім про власні вигоди, змінилось і ставлення з боку держави до старшого покоління (В. - 2001. - №7-8. - С.82). У прикладі (1) за допомогою темпоральних конкретизаторів не лише відтворюється часовий перебіг подій, а й вибудовується композиційна цілісність замітки. Лід замітки має темпоральне значення минулого (констатує факт поширення хвороби), темпоральні конкретизатори визначають часові межі події (складний конкретизатор називає точну дату 7 лютого; простий конкретизатор - часові період, протягом якого відбувалася названа подія - *через тиждень*). Післятекст замітки має часове значення теперішнього, яке актуалізується зокрема відповідними темпоральними конкретизаторами - *досі, сьогодні*. Отже, темпоральні конкретизатори є засобом переключення часових значень на межі композиційних частин замітки. У прикладі (2) темпоральні конкретизатори структурують інформацію в межах абзацу, є засобом формування темпоральної ситуації: події відбуваються в минулому й мають певний порядок (одні події відбувалися в минулому раніше - *спрадавна* - за інші — *згодом*).

У поодиноких випадках темпоральні конкретизатори перебирають на себе функцію основного засобу визначення темпорального плану висловлювання. Причому простежується тенденція до диференціації умов функціонування темпоральних конкретизаторів у публіцистичних та інформаційних текстах. Так, у текстах публіцистичного стилю вони виконують основну функцію позначення темпоральних відношень у таких синтаксичних конструкціях, у яких є предикат, але він не має власної темпоральної характеристики: (1) **А тепер оглянімося на минуле 50-ліття. Чи не про нього ця казочка? Хрущовський СРСР, порівнявши колгоспників через паспортизацію з іншими громадянами країни, як та курочка Ряба, почав нарешті „нестися ”** (Дн. - 2002. - №9-10. - С.98); (2) **І після розпитої тятики признався „як братові ”, що давно б виїхав звідси, „якби не райком ”...** (Б. - 2004. - №10. - С.146). У прикладі (1) присудок, виражений дієсловом у наказовому способі не може виражати часових відношень чи значень, тому⁷ темпоральний конкретизатор *тепер* перебирає на себе функцію основного засобу вираження темпоральних відношень і детермінує часове значення висловлення як теперішній актуальний. У висловлюванні, крім темпоральної, реалізується також модальна ситуація (імперативний і питальний модальні відтінки). У прикладі (2) предикативний центр підрядного речення

виражений дієсловом у формі умовного способу, який також не здатний передавати часові значення. Темпоральну семантику висловлювання формує конкретизатор *давно*, що співвідносить описувані події з минулим.

В інформаційних текстах темпоральні конкретизатори виступають у функції основного засобу вираження темпоральних відношень, як правило, в контекстуально неповних синтаксичних конструкціях й еліптичних реченнях: (1) *У 1996 році компанія „Хліб України” налічувала 243 підприємства - нині 81* (УК. - 28.04.2000. - С.3); (2) *АМК хоче викрити винних у підвищенні ціни на цукор. „Газ України” обмежив постачання газу Донеччини... Тепер про це та інші детальніше* (НМ. - 24.02.2006). У прикладі (1) темпоральний конкретизатор, крім основної функції - вираження темпоральності - виконує ще й експресивну функцію, оскільки є складовою стилістичного прийому контрасту. У прикладі (2) темпоральний конкретизатор не лише визначає часову семантику еліптичного речення, а й є засобом переключення темпоральних значень у висловлюванні (з минулого на теперішній).

Темпоральні конкретизатори, що за будовою відносимо до типу' редулексивних, в інформаційних текстах нами не виявлено. Цей тип лексичних обставинних конкретизаторів представлений досить обмежено в текстах публіцистичного стилю: (1) *Вони пишуть художні твори, спеціальні дослідження, витрачають хист, здоров'я, кошти, зрештою кладуть життя, аби ще раз потвердити істину': Україна є, допоки існує слово. Навіть якщо його замкнути в словники й художні твори, і воно вже **вряди-годи** зроджується з вуст людини - все одно воно живе, хай як в 'язень у в'язниці, але ж не „живий труп”* (К. - 2001. - №1-2. - С.116); (2) *А **рано-вранці**, замалим не удосвіта, в дім лікаря Левинського прибігла операційна медсестра Марія...* (Б. - 2004. - №10. - С.147). Обмежене вживання редулексивних конкретизаторів зумовлено їх стильовою маркованістю - вживаються переважно в текстах художнього стилю. Вживаючись у публіцистичних текстах, вони надають викладу ознак художньої розповіді.

На відміну від простих й редулексивних темпоральних конкретизаторів, складні являють собою впорядковану' структуру темпоральності, відповідно, часові рамки події визначаються більш точно з чіткою темпоральною фіксацією. Порівняймо: (1) *16 листопада 1924 року вийшла перша передача в ефірі тодішньої радянської столиці - в Харкові* (Б. - 2004. - №12. - С.163); (2) *Великої шкоди завдає вода мешканцям одного із районів Одеси Пересипу. **Що сезону** він перетворюється на місцеву Венецію* (НМ. - 16.03.2006). У прикладі (1) складний темпоральний конкретизатор точно вказує на дату, коли відбувалися події далекого минулого, що надає оповіді фактологічного, доку ментального характеру, а інформація сприймається ж достовірною, об'єктивною. У прикладі (2) простий темпоральний конкретизатор вказує на циклічність подій, але не містить чіткої вказівки на те, у який саме період вони відбуваються. На нашу думку', саме ці структурно-семантичні особливості зумовили більшу частотність темпоральних конкретизаторів у текстах інформаційного стилю, порівняно з публіцистичними текстами.

У темпоральних конкретизаторах числове значення року може змінюватися займенником, якщо рік виходу номера журналу, газети чи .ередачі збігається із роком описуваних подій: (1) **Цього року** дійства в суто народних традиціях доповнить „Ярмаркова ніч у Великих Сорочинцях"... (ЛУ.

22.09.2002. - С.2). (2) **На початку поточного року** буковинські обласні з ані заїрі Конгресу Українських Націоналістів та Народний Рух України 'Уєдналися в обласний виборчий блок „/і яче слав а Чорновола", який виборюватиме перемогу> під гаслом „Державність, демократія, реформи! ” і навіть собі основне завдання — об'єднати українській народ навколо тціональної ідеї (НіД. - 21.02.2006. - С.2). На нашу думку, це зумовлено мовленнєвою традицією, а також комунікативними особливостями текстів публіцистичного та інформаційного стилів - передусім подають оперативну інформацію.

Темпоральні конкретизатори з нечіткою фіксацією подій на часовій осі живаються переважно в текстах публіцистичного стилю й функціонують у реченнях з розповідною й умовною модальністю: (1) **За місяць** до виборів на дільницях справжнє лихо: гостро бракую працівників. У центрвиборчкомі І турбовані: лише за останні кілька тижнів свої повноваження склав кожен четвертий секретар і кожен п ятий голова виборчкомів (П. - 26.02.2006); (2) Всім уже зрозуміло, що цього не сталося. Але багатьом зрозуміло й інше: якщо цього не станеться у **найближчі рік-два**, ми будемо просто приречені на жалюгідне животіння на глухому узбіччі історії (Д. - 2001. — №8. - С.104). У прикладі (1) конкретизатори *за місяць, за останні кілька тижнів* не визначають чітких часових меж, тому увага читача фіксується на повідомлюваних актуальних подіях. У прикладі (2) темпоральний конкретизатор з нечіткою фіксацією подій на часовій осі визначають темпоральні межі умови, яка має бути виконана у майбутньому.

У текстах інформаційного стилю конкретизатори з нечіткою фіксацією подій на часовій осі в реченнях з умовною модальністю нами не зафіксовано. У розповідних реченнях темпоральні конкретизатори з цією семантикою, визначаючи місце подій на часовій осі орієнтовно, не привертають до себе уваги: (1) **Близько року тому** представники цієї організації визнали Київ гідніи цього високого звання [„Європейський регіон року”]. Наше місто здобуло його в боротьбі з двадцятьма двома іншими містами Європи. Разом із нами цей титул розділить італійське місто П'ємонт (В. - 2005. - №-1-2.

- С.127); (2) Але **протягом останнього часу** історичний центр Львова перебуває перед реальною загрозою руйнації. Зусилля міської влади привернули увагу до нашого міста не тільки в Україні, а й у світі (Д. - 2000.

- №10. - С.159). У прикладі (1) конкретизатор *близько року> тому* дає читач}' мінімально необхідну орієнтацію у часі, тому в центрі уваги опиняються події, про які йдеться, а не час, коли вони відбувалися. Темпоральний конкретизатор не виділяється з контекстного оточення й тому, що його часове значення відповідає семантиці монотемпоральній ситуації висловлювання, в якій він функціонує. У прикладі (2) темпоральний конкретизатор не називає точної дати описуваних подій, однак він детермінує відтінки часових значень дієслівних

форм у висловлюванні: дієслово у формі теперішнього часу набуває семантичного відтінку теперішнього розширеного; дієслово у формі минулого часу - семантики перфекта.

Отже, частотність вживання темпоральних конкретизаторів у текстах публіцистичного й інформаційного стилів зумовлена, з одного боку, їх структурно-семантичними характеристиками, а з іншого боку - комунікативно-прагматичними особливостями аналізованих текстів. У публіцистичних текстах, покликаних формувати громадську думку, кількісно переважають темпоральні конкретизатори з нечіткою фіксацією подій на часовій осі, оскільки в центр повідомлення ставиться не час події, а причинно-наслідкові зв'язки між подіями. В інформаційних текстах, метою яких є оперативно, точно поінформувати громадськість, перевага надається темпоральним конкретизаторам, що чітко фіксують події на часовій осі. У текстах цього мовленнєвого різновиду акцент у повідомленні робиться саме на часі описуваних подій.

(список використаної літератури

1. Бондар О.І. Темпоральні відношення в сучасній українській літературній мові: Система засобів вираження: Наукова монографія / Одеський держ. ун-т ім. І.І.Мечникова. - Одеса, 1996. - 192 с.
2. Вихованець І.Р. Прийменникова система української мови: Монографія. - К.: Наук, думка, 1980. -285 с.
3. Вишня Л.І. Вживання часової конструкції з родовим безприйменниковим в українській мові // Граматичні та стилістичні ступені дії з української та російської мов: Респ. міжвідом. зб. - К.: Наук, думка, 1965. -С. 206-215.
4. Всеволодова М.В. Способы выражения временных отношений в современном русском языке: Монография. - М.: Изд-во МГУ, 1975. - 282 с.
5. Іваненко З.І. Прийменникові конструкції часу в сучасній українській мові. Чернівці: Чернівець. держ. ун-т, 1967. - Ч.І. - 60 с.
6. Куцова Р.А. Прийменникові конструкції із значенням часової попередності у сучасній українській мові // Функціональна граматики: Тези доп. Міжнар. наук.-теор. конф. - Донецьк: Вид-во Донецьк, ун-ту, 1994. - С. 106-107.
Позанська В.Д. Функціональні можливості темпоральної конструкції з прийменником *при* в сучасній українській мові // Функціональна граматики: Тези доп. Міжнар. наук.-теор. конф. Донецьк: Вид-во Донецьк, ун-ту, 1994. - С. 168-169.
8. Теория функциональной грамматики. Темпоральность. Модальность / Под ред. А.В.Бондарко. - Л.: Наука, 1990. - 262 с.
9. Чекалина В.Л. Особенности взаимодействия лексики и синтаксических структур при решении коммуникативных задач // Вестник МГУ. 2003. - Сер.9. Филология. - №5. -С. 29-42.

Summary

The article deals with the attempt of the terminology with non-categorical meaning unification, the peculiarities of these language means functioning in different types of texts are given.